

בראשית רבה פרשה כב – הדור השני של האנושות

שיעור 2 – לידה וחיים

הפסוקים הנדרשים:

(א) וְהָאָדָם יָדַע אֶת־זוּגוֹתָיו וַתִּזְנֶה אִשְׁתּוֹ וַתַּלְדֵּם וַתִּקְרָא אֶת־קֶיֶן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת־ה':

(ב) וַתִּסָּף לְלֶדֶת אֶת־אֲזוּזִיו אֶת־הַבֵּל וַיְהִי־הַבֵּל רְעָה צֶאֱן וְקֶיֶן הָיָה עֶבֶד אֲרָמָה:

(ג) וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קֶיֶן מִפְּרֵי הָאָרֶמָה מִנְזוֹתָהּ לָהּ:

(ד) וְהַבֵּל הַבָּיִת גַּם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֶאֱנוּ וּמִזֻּלְבָתָן וַיִּשַׁע ה' אֶל־הַבֵּל וְאֶל־מִנְזוֹתָיו:

(ה) וְאֶל־קֶיֶן וְאֶל־מִנְזוֹתָיו לֹא שִׁעָה וַיִּזְוֹר לְקֶיֶן מֵאֵד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו:

הדרשות [הטקסט מתוך מהדורת תאודור- אלבק]

הלידה ומדרש השם

- 1 **ותהר ותלד את קין.** ר' אלעזר בן עזריה: ג' פלאים נעשו באותו היום, בו ביום נבראו בו ביום שימשו בו ביום הוציאו תולדות. אמר ר' יהושע בן קרחה: עלו למטה שנים וירדו שבעה, קין ותאומתו הבל ושתי תאומתיו.
- 2 **ותאמר קניתי איש וגו' אמר ר' יצחק חמת** לה איתה בנין היא אמרה הא קנה הא קנה בעלי בידיי.
- 3 **[את י"י]** ר' ישמעאל שאל את ר' עקיבא. אמר לו: בשביל ששימשתה את נחום איש גם זו כ"ב שנה אכים ורקים מיעוטים, איתים גמים ריבויין, את דכתיב הכא מהו? אמר ליה: אילו נאמר קניתי איש י"י היה הדבר קשה אלא את י"י. אמר ליה: 'כי לא דבר רק הוא מכם' (דברים לב מז) ואם רק הוא - מכם שאין אתם יודעין לדורשו' אלא את י"י - לשעבר אדם נברא מאדמה וחזה מן אדם, מיכן ואילך בצלמינו כדמותינו (בראשית א כו)
- 4 לא איש בלא אשה, לא אשה בלא איש, ולא שניהם בלא שכינה.
- 5 **(ב) [ותוסף ללדת]** וגו' הדא מסייעא לההיא דאמר ר' יהושע בן קרחה עלו למטה שנים וירדו שבעה, ותוסף
- 6 ללדת' תוספת ללידה ולא תוספת לעיבור.

מקורות מלווים

1. ויקרא רבה (מרגליות) פרשת אמור פרשה כט

בחדש השביעי באחד לחדש (ויקרא כג, כד). ...את מוצא באחד בתשרי נברא אדם הראשון. **שעה ראשונה עלה במחשבה, שנייה נמלך במלאכי השרת, שלישית גיבלו, רביעית ריקמו, חמישית עשאו גולם, ששית נפח בו נשמה, שביעית העמידו על רגליו, שמינית הכניסו לגן עדן, תשיעית צוהו, עשירית עבר על ציוויו, אחת עשרה דנו, שתיים עשרה נתן לו דימיס.** אמר לו הקדוש ברוך הוא אדם הרי את סימן לבניך, מה אתה נכנסת לפני בדין ונתתי לך דימיס אף בניך נכנסין לפני בדין ואני נותן להם דימיס. אימתי בראש השנה, בחדש השביעי באחד לחדש.

2. ויקרא פרק כ יז:

וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִקַּח אֶת־אֶחָתָו בֶּת־אָבִיו אֹו בֶּת־אָמֹו וְרָאָה אֶת־עֲרוֹתָהּ וְהִיא־תִרְאֶה אֶת־עֲרוֹתָו **חֹסֵד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינָי בְּנֵי עַמֶּם עֲרוֹת אֶחָתוֹ גְּלָה עֹנְוֹ יִשָּׂא:**

רש"י:

חסד הוא. לשון ארמי חרפה - חסודא. **ומדרשו: אם תאמר קין נשא אחותו, חסד עשה המקום לבנות עולמו ממנו, שנאמר 'עולם חסד יבנה' (תהלים פט ג):**

3. עימוד הדוברים בדרשה 'את ה'

ר' ישמעאל שאל את ר' עקיבא אמר לו: **בשביל ששימשתה את נחום איש גם זו כ"ב שנה -אכים ורקים מיעוטים, איתים גמים ריבויין - את דכתיב הכא מהו?**
אמר ליה: אילו נאמר 'קניתי איש ה' היה הדבר קשה, אלא 'את ה'.
אמר ליה: 'כי לא דבר רק הוא מכם' (דברים לב מז) - ואם רק הוא מכם שאין אתם יודעין לדורשו, אלא 'את ה' - לשעבר אדם נברא מאדמה וחוה מן אדם, מיכן ואילך 'בצלמינו כדמותינו' (בראשית א כו) - לא איש בלא אשה, לא אשה בלא איש, ולא שניהם בלא שכינה

4. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף כב עמוד ב

..כדתניא: שמעון העמסוני, ואמרי לה נחמיה העמסוני, היה דורש כל אתים שבתורה. כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא - פירש. אמרו לו תלמידי: רבי, כל אתים שדרשת מה תהא עליהן? - אמר להם: כשם שקבלתי שכר על הדרישה, כך אני מקבל שכר על הפרישה. **עד שבא רבי עקיבא ודרש: את ה' אלהיך תירא - לרבות תלמידי חכמים.**

החיים

ויהי הבל רועה צאן וקין היה עובד אדמה. שלשה היו להוטים אחר אדמה ולא נמצא בהם תוחלת, קין ונח ועוזיהו, קין היה עובד אדמה, נח איש האדמה (בראשית ט כ), ועוזיהו כי אוהב אדמה היה (דברי הימים ב' כו י).

מקורות מלווים:

5. בראשית פרק ט

(כ) **וַיַּחַל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם:**

(כא) **וַיִּשֶׁת מִן־הַיַּיִן וַיִּשְׁכַּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אֶהְלֵה:** (כב) **וַיֵּרָא חָם אָבִי כְנָעַן אֶת עֶרְוַת אָבִיו וַיַּגֵּד לְשְׁנֵי־אָחָיו בְּחוּץ:** (כג) **וַיִּקַּח שָׁם וַנֹּפֶת אֶת־הַשְּׂמֵלָה וַיְשִׁימוּ עַל־שִׁכְמָם שְׁנֵיהֶם וַיִּלְכוּ אַחֲרָיִת וַיְכֹסּוּ אֶת עֶרְוַת אָבִיהֶם וַפְּנֵיהֶם אַחֲרָיִת וְעֶרְוַת אָבִיהֶם לֹא רָאוּ:**

6. דברי הימים ב פרק כו

(א) **וַיִּקְחוּ כָל־עַם יְהוּדָה אֶת־עֲזִיָּהוּ וְהוּא בֶן־שֵׁשׁ עָשָׂרָה שָׁנָה וַיְמַלִּיכוּ אֹתוֹ תַּחַת אָבִיו אֲמֻצַּיָּהוּ: (ב) הוּא בְּנֵה אֶת־אֵילֹת וַיִּשְׁיבָה לַיהוָה אַחֲרֵי שִׁכְבַּת־הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו: פ (ג) בֶּן־שֵׁשׁ עָשָׂרָה שָׁנָה עֲזִיָּהוּ בְּמָלְכוֹ וְחַמְשִׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשָׁם אִמּוֹ יִכְלִיָּה וַיְלֵדָהּ מִן־יְרוּשָׁלַם: (ד) **וַיַּעַשׂ הַיִּשְׂרָאֵלִי בְעֵינֵי ה' כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה אֲמֻצַּיָּהוּ אָבִיו:** (ה) **וַיְהִי לְדָרַשׁ אֱלֹהִים בַּיָּמִים זְכָרָהוּ הַמַּבְיֵן בְּרֵאת הָאֱלֹהִים וּבַיָּמִים דָּרָשׁוּ אֶת־ה' הַצְּלִיחוּ הָאֱלֹהִים: (ו) וַיֵּצֵא וַיִּלְחֶם בַּפְּלִשְׁתִּים וַיִּפְרָץ אֶת־חֹמַת גֹּת וְאֶת חֹמַת יְבֹנָה וְאֶת חֹמַת אַשְׁדּוֹד וַיִּבְנֶה עָרִים בְּאַשְׁדּוֹד וּבַפְּלִשְׁתִּים:****

(ט) **וַיִּבֶן עֲזִיָּהוּ מַגְדָּלִים בִּירוּשָׁלַם עַל־שַׁעַר הַפְּנֵה וְעַל־שַׁעַר הַגֵּיא וְעַל־הַמִּקְצוֹעַ וַיִּסְחָקֶם:**

(י) **וַיִּבֶן מַגְדָּלִים בַּמִּדְבָּר וַיַּחְצֵב בְּרוֹת רַבִּים כִּי מִקְנֵה־רֶבֶל הָיָה לוֹ וּבִשְׁפֵלָה וּבַמִּישׁוֹר אֲכָרִים וְכַרְמִים בְּהָרִים**

וּבַכְּרָמִל כִּי־אָהַב אֲדָמָה הָיָה: o

(יז) **וַיִּבְנֶה אֶת־הַמִּשְׁחָת וַיִּמְעַל בָּהּ אֱלֹהִיו וַיִּבְאֵל אֶל־הַיִּקְל ה' לְהַקְטִיר עַל־מִזְבַּח הַקְּטָרֶת:** (יח) **וַיִּבְנֶה אֶת־הַמִּשְׁחָת וַיִּמְעַל בָּהּ אֱלֹהִיו וַיִּבְאֵל אֶל־הַיִּקְל ה' לְהַקְטִיר עַל־מִזְבַּח הַקְּטָרֶת:** (יח) **וַיִּעֲמְדוּ עַל־עֲזִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־לָךְ עֲזִיָּהוּ לְהַקְטִיר לָהּ כִּי לַפְּהִימִים בְּנֵי־אֶהְרֹן הַמִּקְדָּשִׁים לְהַקְטִיר צֵא מִן־הַמִּקְדָּשׁ כִּי מַעֲלָת וְלֹא־לָךְ לְכַבֹּד מֵה' אֱלֹהִים: (יט) וַיִּזְעַף עֲזִיָּהוּ וַיִּבְנֶה מִקְטָרֶת לְהַקְטִיר וּבִזְעַפּוֹ עִם־הַכֹּהֲנִים וְהַצְּרַעַת זָרָה בְּמִצְחוֹ לַפְּנֵי הַכֹּהֲנִים בְּבֵית ה' מַעַל לְמִזְבַּח הַקְּטָרֶת: (כ) וַיִּפֹּן אֵלָיו עֲזִיָּהוּ לֵהָן הָרֹאשׁ וְכָל־הַכֹּהֲנִים וְהִנֵּה־הוּא מִצְרַעַל בְּמִצְחוֹ וַיִּבְהַלְוֵהוּ מִשָּׁם וְגַם־הוּא נִדְחָף לְצֵאת כִּי נִגְעָה ה': (כא) וַיְהִי עֲזִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ מִצְרַעַל עַד־יּוֹם מוֹתוֹ וַיֵּשֶׁב בֵּית הַחֲפְשִׁית מִצְרַעַל כִּי נִגְזַר מִבַּיִת ה' יוֹתָם בְּנוֹ עַל־בֵּית הַמֶּלֶךְ שׁוֹפֵט אֶת־עַם הָאָרֶץ:**

7. בראשית פרק ח

(יח) **וַיֵּצֵא־נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ: (יט) כָּל־הַחַיָּה כָּל־הַרְמֵשׁ וְכָל־הָעוֹף כָּל רוֹמֵשׁ עַל־הָאָרֶץ לְמִשְׁפַּחְתֵּיהֶם יָצְאוּ מִן־הַתֶּבֶה: (כ) וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּלָּחַח מִכָּל־הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל־הָעוֹף הַטְּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בְּמִזְבֵּחַ: (כא) וַיִּרַח ה' אֶת־רִיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר ה' אֶל־לְבוֹ לֹא־אֶסְף לְקַלֵּל עוֹד אֶת־הָאֲדָמָה בְּעִבּוֹר הָאָדָם כִּי־יִצְרָא לֵב הָאָדָם רַע מִנְעוּרָיו וְלֹא־אֶסְף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת־כָּל־חַי כִּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי: (כב) עַד כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ זָרַע וְקָצִיר וְקָר וְחָם וְקָיִץ וְחֹרֶף וַיּוֹם וְלַיְלָה לֹא יִשְׁבְּתוּ:**

עוד בעניין דרשת 'את ה' – ר' ישמעאל ור' עקיבא:

8. מדרש תנחומא (בובר) פרשת בראשית סימן ח 'בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ'

ר' ישמעאל שאל את ר' עקיבא, שהיה ר' עקיבא דורש אכין ורקין מיעוטין, אתין וגמין ריבויין, אמר לו ר' ישמעאל: 'בראשית ברא אלהים שמים וארץ' אין כתיב כאן, אלא 'את השמים ואת הארץ', - ישובו של מקרא הוא!
א"ל ר' עקיבא: כתיב כי לא דבר רק הוא מכם (דברים לב מז), אילו נאמר שמים וארץ, היינו אומרים שתי אלהות הן, אלא את השמים ואת הארץ, הם ומה שנברא עמהם.

האם אפשר לקרוא כך את הדרשה שלנו?

ר' ישמעאל שאל את ר' עקיבא אמר לו: בשביל ששימשתה את נחום איש גם זו כ"ב שנה -אכים ורקים מיעוטים, איתים גמים ריבויין - את דכתיב הכא מהו?
**אמר ליה: ומה את דריש בה? **

אמר לו: אילו נאמר 'קניתי איש ה" היה הדבר קשה, אלא 'את ה".
אמר ליה: 'כי לא דבר רק הוא מכם' (דברים לב מז) - ואם רק הוא מכם שאין אתם יודעין לדורשו, אלא 'את ה"- לשעבר אדם נברא מאדמה וחיה מן אדם, מיכן ואילך 'בצלמינו כדמותינו' (בראשית א כו) - לא איש בלא אשה, לא אשה בלא איש, ולא שניהם בלא שכינה